

Rue Gabrielle Petit, 6
Gabrielle Petitstraat 6
1080 Bruxelles - Brussel
Tél: +32 (0)2 219 43 40
Fax: +32 (0)2 217 82 44
info@gams.be
IBAN : GEBABEBB
BE37 0012 8683 3928

Aan de hand van het verhaal van Michelle, een jonge vrouw uit Mauritanië die ik momenteel begeleid, zal ik jullie vertellen over mijn ervaring als psychologe bij GAMS België. Ik zal twee therapeutische methodieken voorstellen: het psycho-lichamelijk werk aan de hand van kunsttherapie. Deze methodieken zijn zeer nuttig bij een publiek van vrouwen die geconfronteerd werden met geweld, zoals vrouwelijke genitale verminking.

Michelle was intact tot de leeftijd van 19 jaar. Ze werd beschermd door haar ouders en leefde ver weg van de gemeenschap. Deze bescherming verdween echter toen haar vader overleed. De traditie haalde haar in. Als jongvolwassene werd ze besneden en uitgehuwelijkt door haar oom.

Vrouwenbesnijdenis kwetst het lichaam, het veroorzaakt zowel lichamelijke als mentale trauma's. Het lijkt dus evident om rekening te houden met het lichaam wanneer we werken met vrouwen die het slachtoffer werden van genitale verminking. Het trauma is zo sterk dat "er geen woorden bestaan om het te beschrijven", bestaande woorden zijn niet sterk genoeg om te spreken over de inbreuk die men voelt bij zo'n traumatisch gebeuren als een besnijdenis. Wat moeten we doen wanneer woorden onvoldoende zijn of wanneer de woorden gewoonweg niet uitgesproken kunnen worden? En wat wanneer de vrouw bovendien amper Nederlands spreekt? Het is belangrijk de juiste therapievorm toe te passen.

Het lichaam is een voorwerp. Een voorwerp dat men neemt, gebruikt, verbruikt, verminkt, aanraakt, slaat. Een lichaam dat aan iemand anders toebehoort, aan de gemeenschap maar niet aan de persoon zelf. De vrouw is geen actor in haar eigen leven, maar een voorwerp. Hier ligt het belang van een therapeutische begeleiding.

Welke emoties en trauma's hebben zich in hen verankerd en op welke manier beïnvloedt dit hen? Welke band(en) hebben deze vrouwen met hun lichaam? Aan wie behoren hun lichamen vandaag toe? Hoe kunnen ze zich verzoenen met hun geslachtorgaan, met hun lichaam, zoals ze vandaag zijn?

Michelle is zeer gevoelig tijdens de sessies. Wanneer ze aankomt in een workshop zijn haar ogen rood, gezwollen. Ze vertelt dat ze 's nachts niet slaapt, ze kwijnt weg. Ik zie dat ze weinig zorg draagt voor zichzelf. Ze vertrouwt me toe dat ze bang is gek te worden omdat ze zichzelf niet meer herkent.

Wanneer ze in de stoel of de zetel gaat zitten, verdwijnt ze bijna. Haar schouders naar binnen gebogen, haar blik naar de grond gericht. Ze ziet me, maar ze kijkt me niet aan. Zeer snel beginnen we te werken en te ontwerpen.

De *Fédération française des art-thérapeutes* definieert kunsttherapie als "een vorm van zorgverlening gebaseerd op het therapeutisch gebruik van het artistieke ontwerpproces."

[slide definitie]

Ik vertrek vanuit een metafoor of een beeld dat de vrouw aanbrengt. Ik vraag haar niet om hierover te spreken, maar om er vorm aan te geven met haar handen. Hiervoor kan ze gebruik maken van verf, potloden, tekeninkt, krijt, tijdschriften, gekleurd papier, maskers, boetseerleli, leem, enz. Kunsttherapie kan ook via het lichaam verlopen in de vorm van dans, beweging, ademhaling, relaxatie, mime, werken met poppen, enz.

[Foto's workshops]

Het doel van kunsttherapie is niet om 'mooie' kunstwerken te maken. Het is, net als klassieke psychotherapie, een uitnodiging om zichzelf weer te geven. Het verschil ligt in het middel waarlangs dit gebeurt: het ontwerpen. We gaan dit buiten onszelf plaatsen, wat voor sommigen minder invasief lijkt. In de eerste plaats wordt het kunstwerk enkel bekeken. Het wordt nog niet geïnterpreteerd, dit is niet de gepaste plaats hiertoe. Vertrekkende van wat de persoon wenst te vertellen over haar kunstwerk, stelt de kunsttherapeut/-e voor om dieper in te gaan op het element die de persoon uitkiest. Met behulp van verschillende technieken wordt een kunstwerk ontworpen en onderzocht in haar verschillende lagen en betekenissen. Wanneer een persoon bijvoorbeeld iets geschilderd heeft, stel ik haar voor dit via een ander artistiek middel weer te geven om dieper te kunnen graven en de zaken op een andere manier te bekijken. Wat moeilijk zichtbaar is op een tekening, wordt plots zeer opvallend in een beeld uit klei, bijvoorbeeld. Via de transformatie van het kunstwerk willen we de transformatie van de persoon bereiken. De therapeut/-e krijgt de rol van waarnemer/-neemster, die de persoon ertoe brengt haar kunstwerk te begrijpen door technische ondersteuning te bieden.

Tijdens het eerste gesprek gaat Michelle in dissociatie. Wanneer ze op de muur een afbeelding ziet van een oranje vrouwenlichaam, bevriest ze letterlijk. Ze zegt niets meer en haar ademhaling blokkeert. Ze vraagt me om de afbeelding te verbergen. Haar blik is verloren, haar gedachten namen haar mee naar een traumatische herinnering die mij onbekend is. Het gaat om een vorm van seksueel geweld en ze vertelt dat ze in de afbeelding het geslachtsorgaan van een vrouw zag. Toen wist ik nog niet dat ze besneden was.

Michelle is op dit moment niet meer aanwezig. Om haar terug naar het hier en nu te brengen, leg ik een bol boetseerleli in haar handen. Ze slaagt erin het kleur roze te kiezen. In de eerste plaats vraag ik haar om contact te maken met wat in haar handen ligt en dit te kneden. Ik doe de oefening met haar mee. Ik probeer oogcontact met haar te maken opdat ze steun zou kunnen vinden in mijn blik en in dit moment. Ik spreek haar voornaam uit en we kneden de boetseerleli. Ik adem op een zeer bewust manier, door naar haar ademhaling te luisteren en me in te beelden hoe de lucht door haar longen gaat. Naarmate de oefening vordert, geeft ze aan dat ze gemakkelijker kan ademen en dat de bol, die ze in haar voelde zitten, zich langzaam verplaatst naar haar mond. Ze boetseert een bloem en legt die in mijn hand. Ze zegt: "Deze bloem heeft geen problemen (...), de binnenkant wordt beschermd door wat eromheen ligt."

[foto bloem + doos]

Als kunsttherapeute is het mijn taak om na afloop van het gesprek hypothesen te stellen. Het is gemakkelijk de overeenkomst te zien tussen de bloem en het vrouwelijke geslachtsorgaan. Dit is dan ook het logo van het Europese netwerk End FGM: een roos. Al tijdens de eerste sessie vertelt Michelle over een gebroken

vrouwelijkheid, die problemen heeft en die beschermd moet worden. Later vertelt ze dat ze de zachtheid en de geur van de boetseerlei aangenaam vond. Ze stopt haar kunstwerk in een ovalen doos om het te bewaren. Wanneer ze terugkomt voor de volgende sessie, merkt ze echter dat de bloem vastkleeft aan de doos. De klei is opgedroogd en vertoont barstjes. Ze is minder soepel en zacht, de aangename geur is verdwenen. Michelle is triest en zegt: "Ze is gekwetst, net als ik." Ze gaat onmiddellijk aan het werk en plakt stukjes klei op de barsten. Achteraf zegt ze: "**Ze is hersteld, maar ze is niet dezelfde als voordien.**"

De mooie, intacte en zorgeloze bloem van in het begin is een gekwetste bloem geworden, terwijl ze in het begin zo veel nood had om beschermd te worden. Later kom ik te weten dat haar vader overleden is en dat deze gebeurtenis haar leven omgooide. Michelle probeert deze verandering te "herstellen" door de bloem te verzorgen, door er aandacht aan te geven, nieuwe laagjes op te leggen, nieuw materiaal te gebruiken. Maar niets helpt, ze is voor altijd veranderd. Ze zal afscheid moeten nemen van het vrouwenlichaam dat ze vroeger kende.

[Bloem + voetstuk]

Om de bloem nog beter te kunnen beschermen, maakt Michelle "een stoel", zo zegt ze. Het is een extra voetstuk tussen de bloem en de doos. Ze maakt een stoel, terwijl ze tijdens de eerste sessie door het zien van een afbeelding van haar stoel werd weggeblazen en werd teruggeslingerd naar een traumatische herinnering. Ze heeft nood aan verankering.

De kunsttherapie met Michelle begon met de nood om het beeld van de vrouw te herstellen, om haar lichaam te herstellen door de bloem symbolisch te herstellen.

Ontwerpen is zoals de lucht. Het is levensbelangrijk. Een persoon begeleiden doorheen een creatief proces betekent dat je nieuw leven blaast in een lichaam en geest die niet kunnen ademen, die uitgedoofd werden of waken. Het enige wat ze nodig hebben om te kunnen herstellen, zijn een gepaste begeleiding en veilige relaties.

